

บทที่ 5

บทสรุป วิเคราะห์และข้อเสนอแนะ

ในการนำเสนอบทสรุปและข้อเสนอของวิทยานิพนธ์เรื่อง ความล้มเหลวของการจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับปัญหามลพิษระหว่างโรงงานเงินโก๊กับชุมชนอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง ผู้วิจัยแบ่งเป็น 3 ประเด็นดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการศึกษา
2. อภิปรายผลการศึกษา
3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาในการวิจัยเรื่อง ความล้มเหลวของการจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับปัญหามลพิษระหว่างโรงงานเงินโก๊กับชุมชนอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองนั้น สามารถสรุปรวบยอดผลการศึกษาโดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

พัฒนาการของความขัดแย้งเกี่ยวกับปัญหามลพิษระหว่างโรงงานเงินโก๊กับเขตชุมชนในเขตโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง ทั้งในด้านการเลือกพื้นที่ก่อสร้าง และการดำเนินงานของศูนย์กำจัดกากของเสียอันตรายของเงินโก๊นั้น มีพัฒนาการตามประวัติศาสตร์มาตั้งแต่ความขัดแย้งในพื้นที่อำเภอปลวกแดงต่อเนื่องไปที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด อำเภอเมือง และหลังจากนั้นก็ยังคงขับเคลื่อนไปยังตำบลหนองระลอก อำเภอบ้านค่าย

ส่วนในด้านรูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่ได้ดำเนินงานมาจะเริ่มต้นจากการใช้รูปแบบประชาธิปไตยที่ปลวกแดงแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากมีการใช้ประชาธิปไตยเพื่อขับเคลื่อนผลประโยชน์ของผู้สนับสนุนการก่อสร้างโดยผิดหลักประชาธิปไตย ดังนั้นจึงเกิดการต่อต้านการทำประชาธิปไตย หรือไม่ก็ใช้รูปแบบการชุมนุมของมวลชนมากดดันการทำประชาธิปไตย ต่อมามีการใช้คณะกรรมการไตรภาคีมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับกรณีเงินโก๊ที่มาบตาพุด แต่คณะกรรมการไตรภาคีก็ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากฐานอำนาจในการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งและในท้ายที่สุดได้มีการนำรูปแบบประชานิยมมาใช้ในกรณีความพยายามก่อสร้างโรงงานเงินโก๊ที่หนองระลอก อำเภอบ้านค่าย แต่การใช้ประชานิยมได้รับการต่อต้านเนื่องจากการทำประชามติอยู่ภายใต้การดำเนินงานของนักการเมืองกลุ่มบ้านค่ายหรือกลุ่มบ้านใหญ่บ้านค่าย หรือรู้จักกันในนามว่ากลุ่มน้ำจืด ซึ่งมีความขัดแย้งกับกลุ่มนักการเมืองกลุ่ม

ฝ่ายค้านในเขตเดียวกัน ดังนั้นจึงนำไปสู่ปัญหาทางการเมืองที่ทำให้ไม่สามารถก่อสร้างโรงงานเงินโก๋ในเขตบ้านค่ายได้

เมื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อความขัดแย้งของโรงงานเงินโก๋กับชุมชนในเขตอุตสาหกรรมก็จะพบว่า มีปัจจัยอยู่ 3 กลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์กัน ได้แก่ ปัจจัยเชิงโครงสร้าง (Structure) ปัจจัยตัวผู้กระทำ (Actor) และปัจจัยด้านกระบวนการ (Process) มีรูปแบบของความขัดแย้งกันกล่าวคือ

1. ในการจัดการการกากพิษอุตสาหกรรมเกิดขึ้นภายใต้ระบบหรือปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เป็นบริบทของการกำจัดกากฯ คือ โครงสร้างอุตสาหกรรมของโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกที่เน้นอุตสาหกรรมหลัก อุตสาหกรรมหลักเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดกากพิษโดยตรง ในขณะที่เดียวกันการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักดังกล่าวต้องอยู่ภายใต้การพึ่งพิงเชิงโครงสร้างของระบบโลก ซึ่งเป็นเงื่อนไขให้โรงงานที่ก่อกากพิษอุตสาหกรรมสูง สามารถมาตั้งในภาคตะวันออกได้ง่าย กากพิษที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการวางแผนจัดการตั้งแต่แรกได้กลายมาเป็น “ขยะเถื่อน” ในพื้นที่จังหวัดระยอง ดังนั้นความจำเป็นในการก่อสร้างศูนย์กำจัดกากฯ ของเงินโก๋ จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

โครงสร้างราชการเป็นบริบทที่มีผลต่อการจัดการกากฯ ของเงินโก๋ เนื่องจากลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจสู่ส่วนกลาง โดยผ่านระบบกฎหมายและการบริหารราชการ เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 จนถึง พระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ลักษณะเช่นนี้ทำให้ท้องถิ่น และ/หรือชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการรับรู้ แสดงความคิดเห็นและตัดสินใจเกี่ยวกับกากพิษฯ จนชุมชนต้องใช้รูปแบบการชุมนุมประท้วงเป็นการแสดงของการมีส่วนร่วมดังกล่าว

โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในจังหวัดระยอง เป็นโครงสร้างอำนาจที่เป็นทางการและอำนาจเชิงอิทธิพลระหว่างกลุ่มท้องถิ่นหลัก 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบ้านเพและกลุ่มบ้านค่าย ประเด็นการก่อสร้างศูนย์กำจัดกากฯ ของเงินโก๋ต้องดำเนินการภายใต้โครงสร้างอำนาจดังกล่าว ตั้งแต่การริเริ่มนำโครงการลงพื้นที่ จนถึงการดำเนินงานของศูนย์กำจัดกากฯ เนื่องจากปัญหาของเงินโก๋ได้กลายเป็นเวทีของการเคลื่อนไหวทางการเมืองของท้องถิ่น รวมถึงผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจของเงินโก๋

2. ปัจจัยด้านผู้กระทำการ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อความขัดแย้งในการจัดการกากฯ ของเงินโก๋ ผู้กระทำการในที่นี้หมายถึงกลุ่มคนที่ดำเนินกิจกรรมทางสังคม โดยมีแรงจูงใจทางผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยใช้อุดมการณ์เป็นเหตุผลในการเคลื่อนไหว ผู้กระทำ

การที่มีบทบาทในฐานะผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นผู้ที่อยู่ทั้งในและนอกชุมชน จากภาครัฐกิจ ภาครัฐ และภาคประชาสังคม เช่น บริษัทเจนโก้ ข้าราชการส่วนภูมิภาค ผู้นำชุมชน ชุมชน และสมาคมต่างๆ

ในความพยายามจัดการความขัดแย้ง ผู้กระทำการดังกล่าวมีผลประโยชน์พื้นฐานขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ทางธุรกิจ (เช่น กำไรจากการลงทุนศูนย์กำลังจัดกาฯ ผลประโยชน์จากการขายที่ดินสร้างศูนย์ธุรกิจก่อสร้าง ธุรกิจการจ้างงาน และการขนส่งกาฯ เป็นต้น) กับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและคุณภาพในการดำรงชีวิตฯ (เช่น ผลกระทบต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร มลพิษทางสิ่งแวดล้อม เป็นต้น)

ผลประโยชน์ทั้งสองที่ขัดแย้งกันในรูปของการมีผู้แพ้-ผู้ชนะ (Zero sum game) ดังจะเห็นได้จากการใช้วิธีการชดเชยผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนของเจนโก้ (เช่น การบริจาคเงินแก่ชุมชน การรับคนงาน แม้แต่การแบ่งค่าตอบแทนต่อกัน เป็นต้น) จึงไม่อาจทดแทนได้

ความขัดแย้งในผลประโยชน์ทางธุรกิจและเศรษฐกิจสังคม ได้รับการดกถ้อยอย่างดียิ่งขึ้น เมื่อโยงไปสู่ผลประโยชน์ทางการเมืองในกลุ่มระหว่างคนในกลุ่มบ้านค่ายและบ้านแพ เพื่อแข่งขันแย่งชิงฐานเสียงและตำแหน่งทางการเมืองในท้องถิ่น เช่น ตำแหน่งสจ. กำนัน สมาชิก อบต. เป็นต้น

ดังนั้นจึงเกิดการรวมตัวระหว่างกลุ่มต่างๆ กลายมาเป็นพันธมิตรระหว่างฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายต่อต้านเจนโก้ ฝ่ายสนับสนุนซึ่งประกอบด้วยกลุ่มธุรกิจ ข้าราชการ และนักการเมืองท้องถิ่นส่วนใหญ่ เคลื่อนไหวโดยใช้อุดมการณ์ที่ใช้เทคโนโลยี (Techno centric Ideology) อ้างเหตุผลความน่าเชื่อถือของเทคโนโลยีจัดกาฯ ของเจนโก้ ในขณะที่ฝ่ายต่อต้านซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ หรือกลุ่มผู้นำในภาคประชาสังคม และชาวบ้านที่เป็นเกษตรส่วนใหญ่ฝ่ายต่อต้านมีแนวโน้มที่จะใช้อุดมการณ์ที่เชื่อในระบบนิเวศ (Eccentric ideology) แสดงความไม่แน่ใจในการนำเทคโนโลยีจัดกาฯ ไปให้พ้นตัว (Not in My Backyard: NIMBY)

3. ปัจจัยด้านกระบวนการ ในที่นี้หมายถึงกระบวนการจัดการหาพื้นที่และดำเนินงานศูนย์กำลังจัดกาฯ รวมถึงการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมดังกล่าวด้วยในการวิเคราะห์กระบวนการดังกล่าวจะพิจารณาตามกรอบของธรรมาภิบาล คือ ปัญหาการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส และความสามารถตรวจสอบได้

ปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดกาฯ ของเจนโก้ในขั้นตอนของการเริ่มต้นนั้นเป็นการละเลยการมีส่วนร่วมในการรับรู้ของชุมชนถึงแม้ว่าการลงโครงการในพื้นที่ของเจนโก้จะเป็นตามกระบวนการบริหารราชการจากบนลงล่าง ตั้งแต่ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นอย่างเป็นทางการแล้วก็ตาม ปัญหานี้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างสิทธิของรัฐและสิทธิ

ของชุมชน การละเลยการมีส่วนร่วม ในการรับรู้ของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งระหว่างฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายต่อต้าน เนื่องจากส่งผลให้เกิดความระแวงสงสัย และการรับรู้ข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ของชาวบ้าน

ปัญหาความโปร่งใสในกระบวนการจัดการกากฯ ส่งผลสำคัญทำให้ความขัดแย้งรุนแรงขึ้น ในกรณีศึกษาปัญหาความโปร่งใสเกิดขึ้นตอนการแสดงความคิดเห็นโดยอาศัยกลไกการประชาพิจารณ์

การทำประชาพิจารณ์ในภาคปฏิบัตินั้นถูกมองทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายต่อต้านเจนโก้ว่าเป็นเรื่องของการตัดสินใจอนุมัติโครงการในที่ประชุมโดยตรง ทำให้ฐานะของการทำประชาพิจารณ์เป็นเพียงการให้ความชอบธรรมแก่โครงการหรือไม่ก็เป็นเวทีของการใช้คนหมู่มากกดดันคนส่วนน้อย

ดังนั้น การทำประชาพิจารณ์เรื่องการจัดหาพื้นที่ก่อสร้างศูนย์กำจัดกากฯ จึงเกิดปัญหาความไม่โปร่งใส ตั้งแต่ขั้นตอนการจัดทำประชาพิจารณ์จนถึงระหว่างการทำประชาพิจารณ์ กล่าวคือ ก่อนการทำประชาพิจารณ์จะพบการเมืองของการจัดตั้งคนให้มาร่วมประชาพิจารณ์ให้มากที่สุด พร้อมทั้งสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วม

ขั้นระหว่างประชาพิจารณ์จะพบว่าความไม่โปร่งใสในการละเมิดกติกา (Rule of law) ของการทำประชาพิจารณ์ กติกาสำคัญที่ถูกละเมิด คือ หลักการไม่ควรมีส่วนได้ส่วนเสียของคณะกรรมการและหลักการรับฟังอย่างรอบด้าน

ความสามารถตรวจสอบได้เกี่ยวกับการก่อสร้างและดำเนินงานของศูนย์กำจัดกากฯ ของเจนโก้ เป็นหลักการที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มจัดหาพื้นที่ก่อสร้างศูนย์ที่ปลวกแดงในปี พ.ศ. 2538 โดยมีการกำหนดให้อยู่ในรูปแบบของกรรมการไตรภาคีระหว่างภาครัฐ บริษัทเจนโก้ และประชาชนในพื้นที่ แต่ปัญหาในภาคปฏิบัติก็คือประสิทธิภาพในการตรวจสอบไม่มีอำนาจในการสั่งปิดโรงงานในกรณีที่เจนโก้ไม่ปฏิบัติตามมาตรการที่ควรปฏิบัติ

ในการศึกษาแนวทางและมาตรการในการจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับปัญหามลพิษระหว่างโรงงานเจนโก้กับชุมชนเขตอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองนั้น ผู้วิจัยได้ใช้ตัวแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมมาเป็นฐานคิดในการนำเสนอแนวทางและมาตรการที่สอดคล้องกับผลการศึกษา โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของภาคประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการรับรู้ข้อมูลของโครงการ ควรมีมาตรการที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมจำเป็นต้องให้ภาคประชาชน โดยเฉพาะชุมชนที่ได้รับผลกระทบได้เข้าใจถึงโครงการ และมีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการกำจัดกากของเสีย โดยการประชาสัมพันธ์

อย่างกว้างขวาง แก่สาธารณะชนซึ่งมิใช่จำกัดอยู่เพียงหน่วยราชการหรือ องค์การปกครองท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เท่านั้น ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย ผู้วิจัยเห็นว่ามาตรการที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ ก็คือ การบังคับใช้พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 และการตรากฎหมายใหม่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นคือกลไกและกระบวนการหลักในการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการแสดงความคิดเห็นในสังคมไทยปัจจุบันได้แก่ การทำประชาพิจารณ์ เนื่องจากการทำประชาพิจารณ์เป็นกิจกรรมที่ใช้เป็นพื้นฐานในการประเมินผลการวิเคราะห์ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะโดยวิธีประชาพิจารณ์ พ.ศ. 2539 หรือ การวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพในโครงการสิ่งแวดล้อม (EHIA) เป็นการดำเนินการขั้นตอนที่ต้องดำเนินการ ตามมาตรา 67 วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ที่กำหนดว่า โครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน จัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน ตามประกาศของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงขอเสนอแนะ การพัฒนาการทำประชาพิจารณ์ ดังกล่าวให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันยิ่งขึ้น คือ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน จะต้องให้มีการทำประชาพิจารณ์ตามหลักการที่ถูกต้อง ก็คือ หลักการรับฟังก่อนตัดสินใจ หลักการไม่มีส่วนได้เสียของคณะกรรมการ หลักการยอมรับของคู่กรณี หลักการเข้าถึงง่าย หลักการรับฟังอย่างรอบคอบ หลักการขอตรวจเอกสาร หลักการพิสูจน์ความจริง หลักการให้ข้อมูลและคำแนะนำ และ หลักการตัดสินใจของคณะรัฐมนตรี

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุมัติโครงการการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการอนุมัติโครงการ นอกจากการตั้งคณะกรรมการพหุภาคีแล้ว สิ่งที่สำคัญ ก็คือการจัดทำประชามติเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการอนุมัติโครงการ ในการจัดทำประชามติ

4. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินโครงการ ผู้วิจัยเห็นว่ามาตรการที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ ก็คือ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตรวจสอบโครงการ และการจัดตั้งองค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อม

5. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการรับผลประโยชน์จากโครงการคือ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการรับผลประโยชน์ จากการกำจัดกากของเสียอันตรายนั้นมิตั้งสองด้าน คือ ด้านผลกระทบที่ต้องมีการชดเชยแก่ผู้รับภาระ และด้านผลประโยชน์ที่พึงจัดสรรอย่างยุติธรรม

ในการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการรับผลประโยชน์ เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย ผู้วิจัย เห็นว่ามาตรการที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ ก็คือ การเร่งจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม

อภิปรายผลการศึกษา

ในการวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยจะอภิปรายเปรียบเทียบระหว่าง ข้อค้นที่ได้จากการศึกษาและองค์ความรู้เดิมจากเนื้อหาบทที่ 2 ดังนี้

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ความขัดแย้ง ได้ ตามแนวคิด แมคคอนเนล และมัวร์ (McConnell and Moorel, 1996 จินตนา ยูนิพันธ์ และลลิต ศรีทรพอนันต์, 2542, หน้า 33-37) ได้แยกความขัดแย้งออกเป็น 5 ประเด็น คือ

1. ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data conflict) ได้แก่ ข้อมูลขัดกัน ขาดข้อมูล เข้าใจผิด ขาดการสื่อสาร หรือสื่อสารไม่ถูกต้อง สับสนเรื่องหน้าที่ มุมมองต่างกันในเรื่องของข้อมูล ทั้งฝ่าย สนับสนุนในการให้ข้อมูลไม่ชัดเจน ให้ไม่หมดพูดถึงแต่สิ่งดี ๆ ของโครงการ ทำให้ฝ่ายคัดค้าน รับข้อมูลไม่พอ แปลความผิด เข้าใจผิด ทำให้เกิดแรงต้านส่งผลให้ความขัดแย้งแผ่กว้างออกไปสู่ พื้นที่สาธารณะ

ปัญหาการให้ข้อมูลข่าวสารโดยเจ้าของโครงการฯ มิเพียงการประชาสัมพันธ์ล่าช้า เท่านั้น การให้ข้อมูลข่าวสารยังไม่ครบถ้วนและเพียงพอ ทั้งรายงานประเมินผลกระทบ ด้านสิ่งแวดล้อม และพื้นที่ตั้งที่ไม่เหมาะสม อีก 51 แห่ง ข้อมูลเหล่านี้ไม่ปรากฏแม้แต่ในเวทีจัดทำ ประชาพิจารณ์ ส่งผลให้ความไม่พอใจของฝ่ายคัดค้านพัฒนามากขึ้น ถึงแม้กระทรวงอุตสาหกรรม จะพยายามจัดเวทีอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเท็จจริงเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2538 (ก่อนการจัดทำประชาพิจารณ์) ทว่าก็ไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างการยอมรับต่อโครงการฯ เนื่องจากการมีส่วนร่วมต่ำมาตั้งแต่ช่วงริเริ่มโครงการฯ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ที่กล่าวมา ประเด็นผลประโยชน์ของผู้คัดค้านบางท่าน และความรู้สึกล้มเหลวกับอำนาจที่มีศูนย์กำจัดการฯ ณ อำเภอลวกแดง ทำให้ฝ่ายคัดค้านได้มีจุดยืนอย่างชัดเจนแล้วว่า จะไม่ยอมให้มีการสร้างศูนย์ กำจัดการอุตสาหกรรม ณ อำเภอลวกแดง โดยเด็ดขาด

2. ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest conflict) ได้แก่ ขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากร ทางด้านธรรมชาติ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ปรารถนาและต้องการ ยังพอมิปรากฏในการเป็นนายหน้า ขายที่ดินของกลุ่มผู้นำท้องถิ่น และเจ้าของที่ดิน กลุ่มนี้จะมีผลประโยชน์ร่วมกับทางเงินโก้ ซึ่งอาจ รวมถึงกลุ่มที่รับผลประโยชน์จากโครงการเงินโก้ ซึ่งแยกเป็น

ผลประโยชน์ทั้งสองที่ขัดแย้งกันอยู่ในรูปของการมีผู้แพ้-ผู้ชนะ (Zero sum game) ดังจะเห็นได้จากการใช้วิธีการชดเชยผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนของเงินโก้ (เช่น การบริจาคเงิน

ความขัดแย้งในผลประโยชน์ทางธุรกิจและเศรษฐกิจสังคมได้รับการตอกย้ำยิ่งขึ้นเมื่อโยงไปสู่ผลประโยชน์ทางการเมืองในท้องถิ่นระหว่างคนในกลุ่มการเมือง 2 ค่าย (ค่ายบ้านเพและค่ายบ้านค่าย) เพื่อแข่งขันแย่งชิงฐานเสียงและตำแหน่งทางการเมืองในท้องถิ่น

3. ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship conflict) ได้แก่ บุคลิกภาพและพฤติกรรมที่ต่างกัน พฤติกรรมทางลบที่เกิดขึ้นซ้ำซาก และวิธีการในการทำสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันไป ยังไม่ปรากฏชัดเจน แต่เป็นผลต่อความขัดแย้งที่สะสมและเพิ่มความรุนแรงขึ้น เป็นผลให้ความสัมพันธ์ไม่ดีต่อกัน ซึ่งยากต่อการเจรจาในการจัดการความขัดแย้งต่อไป

4. ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural conflict) ได้แก่ การแก่งแย่ง โดยเปลี่ยนแปลงระเบียบกฎเกณฑ์เดิมด้วย ขัดแย้งเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขัดแย้งเนื่องจากขาดความ ยุติธรรม เป็นปัญหาหลักเลยก็ว่าได้ ปัญหาปัจจัยเชิงโครงสร้างถูกกำหนดโดยรัฐจากส่วนกลาง เพื่อรับเร่งการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจในระบบทุนมหาศาล พอแบ่งแยกได้ในเชิงโครงสร้าง คือ

4.1 โครงสร้างอุตสาหกรรม คือโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกที่เน้นอุตสาหกรรมหลัก อุตสาหกรรมหลักเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดกากพิษโดยตรง ในขณะเดียวกันการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักดังกล่าวต้องอยู่ภายใต้การพึงพิงเชิงโครงสร้างของระบบโลก ซึ่งเป็นเงื่อนไขให้โรงงานที่ก่อกากพิษอุตสาหกรรมสูง สามารถมาตั้งในภาคตะวันออกได้ง่าย กากพิษที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการวางแผนจัดการตั้งแต่แรกได้กลายมาเป็น “ขยะเถื่อน” ในพื้นที่จังหวัดระยอง ดังนั้นความจำเป็นในการก่อสร้างศูนย์กำจัดกากฯ ของเจนโก้จึงเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้

4.2 โครงสร้างรัฐราชการ เป็นบริบทที่มีผลต่อการจัดการกากฯ ของเจนโก้ เนื่องจากลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจสู่ส่วนกลาง โดยผ่านระบบกฎหมายและการบริหารราชการ เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 จนถึง พระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ลักษณะการออกแบบโครงสร้างเช่นนี้ทำให้ท้องถิ่น และ /หรือ ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการรับรู้แสดงความคิดเห็นและตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาจากโครงการเจนโก้ จนชุมชนต้องออกมาเรียกร้องโดยใช้รูปแบบการชุมนุมประท้วงเป็นการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมดังกล่าว

4.3 โครงสร้างอำนาจท้องถิ่น ในจังหวัดระยองเป็นโครงสร้างอำนาจที่เป็นทางการและอำนาจเชิงอิทธิพลระหว่างกลุ่มท้องถิ่นหลัก 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบ้านเพและกลุ่มบ้านค่าย ประเด็นการก่อสร้างศูนย์กำจัดกากฯ ของเจนโก้ต้องดำเนินการภายใต้โครงสร้างอำนาจดังกล่าว ตั้งแต่การริเริ่มนำโครงสร้างการลงพื้นที่จนถึงการดำเนินงานของศูนย์กำจัดกากฯ เนื่องจากปัญหาเจนโก้ได้กลายเป็นเวทีของการเคลื่อนไหวทางการเมืองของท้องถิ่น รวมทั้งผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจของเจนโก้

ดังนั้นจึงเกิดการรวมตัวระหว่างกลุ่มต่าง ๆ กลายมาเป็นพันธมิตรระหว่างฝ่ายสนับสนุน และฝ่ายต่อต้านเจน โก่ ฝ่ายสนับสนุนซึ่งประกอบด้วยกลุ่มธุรกิจ ข้าราชการ และนักการเมือง ท้องถิ่นส่วนใหญ่ เคลื่อนไหวโดยใช้อุดมการณ์ที่เน้นเทคโนโลยี (Techno centric ideology) อ้างเหตุผลความน่าเชื่อถือของเทคโนโลยีกำจัดกากฯ ของเจน โก่ ในขณะที่ฝ่ายต่อต้านซึ่ง ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำตามธรรมชาติหรือผู้นำในภาคประชาสังคมและชาวบ้านที่เป็นเกษตรส่วนใหญ่ฝ่ายต่อต้านมีแนวโน้มที่จะใช้อุดมการณ์ที่เชื่อในระบบนิเวศ (Eccentric ideology) แสดงออกถึงความไม่แน่ใจในการนำเทคโนโลยีกำจัดกากฯ มาใช้และปิดศูนย์กำจัดกากฯ ไปให้พ้นตัว ถ้าตัวเองไม่เดือดร้อนก็ไม่ขอเกี่ยวข้อง

5. ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value conflict) ได้แก่ ศาสนา โลกทัศน์หรือความเชื่อต่างกัน การให้ความสำคัญที่ต่างกัน เกณฑ์ประเมินต่างกัน ภูมิหลังทางวัฒนธรรมต่างกัน ภูมิหลังส่วนบุคคลต่างกัน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ต่างกัน ความขัดแย้งในด้านนี้ไม่ปรากฏชัดเจน เหตุเพราะอิทธิพลทางการเมืองทำให้มีการแบ่งกลุ่มออกเป็นค่ายทางการเมือง สลายชั่วคราววัฒนธรรม ภูมิปัญญาดั้งเดิม มีเพียงแต่กลุ่มผู้นำธรรมชาติ ผู้อาวุโส ที่ยังคงเชื่อในคุณค่าระบบนิเวศน์ ไม่เอาเทคโนโลยี ไม่เอาระบบทุน และยังไม่ยอมรับการให้ความรู้ผ่านระบบประชาธิปไตย จนเกิดเป็นความเชื่อกลายเป็นค่านิยมฝังลึก ว่ามีโครงการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมกำจัดขยะมูลพิษหรือในลักษณะเดียวกันที่ใด ชาวบ้านต้องร้อง ยี้ ไม่เอาขยะ ไม่เอาโรงงาน ที่นั่น

จากการอภิปรายผลดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าองค์ความรู้ใหม่ทางทฤษฎีที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาความล้มเหลวและความขัดแย้งในการจัดการ โครงการขนาดใหญ่ด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการบูรณาการระหว่างทฤษฎีนิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมือง (Combining ecological economics with political ecology) เหตุผลสำคัญที่ต้องมีการบูรณาการระหว่างนิเวศเศรษฐศาสตร์ และ นิเวศวิทยาทางการเมือง มี 2 ประการ คือ

1. ในขณะที่แนวคิดนิเวศทางการเมืองได้ชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นแต่นิเวศเศรษฐศาสตร์ได้นำเสนอถึงสาเหตุของความขัดแย้ง ว่า มาจากกระบวนการ metabolism ของเศรษฐกิจอย่างไร กล่าวคือ นิเวศเศรษฐศาสตร์ได้อธิบายถึงสาเหตุของความขัดแย้งทางสิ่งแวดล้อมโดยระบุถึงจุดกำเนิดของความขัดแย้งทางด้านวัตถุและผลประโยชน์ แต่ นิเวศการเมืองได้เพิ่มเติมคำอธิบายโดยชี้เห็นถึง วาทกรรมในทางวัฒนธรรม เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดผลที่ตามมาทางวัตถุและผลประโยชน์

2. การบูรณาการระหว่างนิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศการเมือง จะช่วยวิเคราะห์ภาษาที่ใช้ในการประเมินทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ภาษาที่ใช้ในการประเมินนั้น จะต้องเข้ากันได้กับวัฒนธรรมของท้องถิ่น

2. การบูรณาการระหว่างนิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศการเมือง จะช่วยวิเคราะห์ภาษาที่ใช้ในการประเมินทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ภาษาที่ใช้ในการประเมินนั้น จะต้องเข้ากันได้กับวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ในการแก้ไขปัญหาความล้มเหลวและจัดการความขัดแย้งในการดำเนินโครงการขนาดใหญ่ จำเป็นที่จะต้องปรับสถานการณ์จากเดิมที่การดำเนินโครงการขนาดใหญ่ก่อให้เกิดสภาพมิได้ประโยชน์จากการต้องสูญเสียหรือรับภาระจากคนกลุ่มอื่น ไปสู่สภาพที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ (Win-Win-game) โดยใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเคลื่อนไหวทางสังคมเชิงสิ่งแวดล้อม (Green social movement) เพื่อให้ภาคประชาชนที่ของชุมชนอุตสาหกรรมได้เข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในทุกขั้นตอนของโครงการสิ่งแวดล้อมขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลของโครงการ การแสดงความคิดเห็น การร่วมอนุมัติโครงการ การดำเนินงานของโครงการ อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ เพื่อการชดเชยผลกระทบเชิงลบที่เกิดขึ้นกับประชาชนและผลประโยชน์ที่ก่อให้เกิดความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental justice) ดังนั้น ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม จึงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญคือ การรับรองสิทธิที่จะมีชีวิต (Right to life) ในสิ่งแวดล้อมที่ดี และการคำนึงถึงอนาคตของชนรุ่นต่อไปที่มีสิทธิอันชอบธรรมในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในปัจจุบัน (Intergeneration equity) แต่ปัญหาของความยุติธรรมและความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อม เป็นปัญหาที่ถูกปัญหาอื่น ๆ กดทับอยู่หลายชั้น เช่น ปัญหาของระบบราชการทั้งระบบ ปัญหาทางการเมือง ปัญหาด้านวิธีคิด ปัญหาเรื่องทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาของประเทศ และปัญหาอื่น ๆ มากมาย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หลังจากที่ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องความล้มเหลวของการจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับปัญหามลพิษระหว่างโรงงานเจน โก้กับชุมชนอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการดำเนินวิจัยหลังจากนี้คือ

1. ควรศึกษาความขัดแย้งเกี่ยวกับกากพิษอุตสาหกรรมโดยใช้กรณีศึกษาอื่นนอกจากกลุ่มบริษัทเจน โก้ เช่น บริษัท Better Life
2. ควรศึกษาความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการกากพิษอุตสาหกรรมพื้นที่อื่นที่เกิดขึ้นนอกจังหวัดระยอง
3. ควรมีการวิจัยเชิงนำร่องเกี่ยวกับโครงการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) กำจัดกากพิษอุตสาหกรรมในปัจจุบัน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย